

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ
ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

*Випуск наукового збірника присвячений 450-річчю
Пересопницького Євангелія*

Наукові записки РДГУ

Випуск 22

Рівне – 2011

ББК 63.3(4Укр)
А–43
УДК 94(477)

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 22. – Рівне: РДГУ, 2011. – 324 с.

Збірник містить результати наукових пошуків з актуальних проблем української та світової історії, виголошені на III Міжнародній науковій конференції молодих науковців, аспірантів, здобувачів 7-8 грудня 2011 року (Рівне, РДГУ, історико-соціологічний факультет).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан Михайлович, кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне).

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила Олександрівна, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Науковий редактор:

Троян Сергій Станіславович, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Відповідальний редактор:

Шеретюк Валерій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Члени редколегії:

Жилюк Сергій Іванович, доктор історичних наук, професор (м. Остріг).

Киридон Алла Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Київ).

Степанков Валерій Степанович, доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський).

Стоколос Надія Георгіївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Фісанов Володимир Петрович, доктор історичних наук, професор (м. Чернівці).

Чухліб Тарас Васильович, доктор історичних наук (м. Київ).

Швецова-Водка Галина Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Шугасва Людмила Михайлівна, доктор філософських наук, професор (м. Рівне).

Згідно постанови президії ВАК України часопис «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» визнано фаховим виданням у галузі історичних наук

*Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету,
протокол № 4 від 25 листопада 2011 р.*

Свідотство про державну реєстрацію: серія КВ № 15857-4329Р від 12.10.2009 р.

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. Остафова 29,
історико-соціологічний факультет РДГУ

12. Корольков И. Киевский митрополит, священномученик Макарий и его значение в истории юго-западной Церкви / И. Корольков // Киевские епархиальные ведомости. — К., 1897. — № 10. — Часть неоф. — С. 464—495.
13. Макаров А. Н. Малая энциклопедия киевской старины / Макаров А. Н. — К.: Довіра, 2002. — 560 с.
14. Максимович И. Паломник Киевский / Максимович И. — К.: Унив. типогр., 1854. — 146 с.
15. Нікітенко Н. М. Під покровом Святої Софії. Некрополь Софійського собору у Києві / Нікітенко Н. М. — К.: Б/в, 2000. — 96 с. — (Некрополі України. — Вип. 10).
16. Нікітенко Н. М. Свята Софія Київська: історія в мистецтві / Нікітенко Н. М. — К.: Академперіодика, 2003. — 332 с. : іл. — (Бібліотека «Софії Київської»).
17. Описание кафедральной Киево-Софийской соборной церкви и в ней находящихся всех утварей церковных, ризницы и прочего, 1789 г. — ДАК. — Ф. 3. — Оп. 2. — Стр. 2. — 72 арк.
18. Описание кафедральной Киево-Софийской соборной церкви и в ней находящихся всем церковным утварям, 1803 г. — ДАК. — Ф. 3. — Оп. 2. Стр. 5. — 97 арк.
19. Описание имущества собора, не раньше за 1822 г. — ДАК. — Ф. 3. — Оп. 2. — Стр. 22. — Арк. 25—110.
20. Орловский П. Сказание о священномученике Макарии, нетленно почивающем в Киево-Софийском кафедральном соборе / Орловский П. — К.: тип. П. Барского, 1887. — 18 с.
21. Петровский С., прот. Киев, его святые и другие достопримечательности / Петровский С. — Одесса, 1908. — 110 с.
22. Синкевич Н. О. Реліквії та чудотворні ікони Софії Київської. — К.: Логос, 2011. — 94 с.
23. Стельмашенко М. А. Киев, его святые и достопримечательности. Иллюстрированный путеводитель для паломников / Стельмашенко М. А. — СПб.: Отрезвление. — 1914. — № 12. — Вып. 45. — 1914. — 34 с.
24. Титов Ф. Путеводитель при обозрении святых и достопримечательностей Киево-Печерской Лавры и г. Киева / Титов Ф. И. — К.: КПЛ, 1910. — 191 с.
25. Ульяновский В. I. Історія церкви та релігійної думки в Україні / Ульяновський В. I. — К.: Либідь, 1993—1994. — Кн. 2. — 1994. — 256 с.
26. Шамурина З. Киев / Шамурина З. — М.: Образование, 1912. — 86 с.

УДК 21.009:322

Шеретюк Руслана

АНТИКАТОЛИЦЬКИЙ ВЕКТОР ЕТНОКОНФЕСІЙНОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЙСЬКОГО САМОДЕРЖАВСТВА НА ТЕРЕНАХ ПРАВОБЕРЕЖЖА 30-Х РР. ХІХ СТ.

У статті аналізуються вияви етноконфесійної політики російського самодержавства другої чверті ХІХ ст., спрямованої зокрема на обмеження діяльності Римо-Католицької Церкви та посилення позицій «первенствующої» релігії в імперії – православ'я.

Ключові слова: російський царат, імператор Микола I, Правобережжя України, Римо-Католицька Церква, Російська Православна Церква, імператорський указ.

В статті аналізуються проявлення етноконфесійної політики російського самодержавства другої чверті ХІХ в., направленої в частині на обмеження діяльності Римо-Католицької Церкви та посилення позицій «первенствующої» релігії в імперії – православ'я.

Ключевые слова: русский царизм, император Николай I, Правобережье Украины, Римско-Католическая Церковь, Русская Православная Церковь, императорский указ.

The article examines the manifestations of ethnic-religious policy of the Russian autocracy second quarter of the nineteenth century., aimed in particular at the limits of the Roman Catholic Church and to strengthen the position of «pervenstvuyuchoyi» religion in the empire - Orthodoxy.

Key words: Russian autocracy, Emperor Nikolay I, Right-Bank Ukraine, Roman Catholic Church, Russian Orthodox Church, an imperial decree.

Актуальність дослідження. Репресивний курс російського царату щодо Римо-Католицької Церкви на Правобережжі України в 30-х рр. ХІХ ст. був не лише складовою його етноконфесійної політики в регіоні, а й послідовним етапом ослаблення, а з часом і нищення на цих землях тих сил, які заважали нівелюванню їх національних особливостей, а, відтак, - русифікації краю. Це розглядалося царською владою як головний засіб інкорпорації новоприєднаних теренів до складу імперської структури Росії. Важливим джерелом з'ясування основних засад і спрямованості політики російського самодержавства щодо Римо-Католицької Церкви на Правобережній Україні в означений період є імперське законодавство того часу. Саме тому виправдано звернутися й до нього.

Постановка проблеми. Розгляд окремих аспектів зазначеної проблеми знаходимо у роботах сучасних вітчизняних дослідників, зокрема ґрунтовних студіях «Історія православної церкви в Україні» Відділення релігієзнавства Інститут філософії ім. Г.С.Сковороди НАН України [8], «Конфесійно-етнічні трансформації в Україні (ХІХ – перша половина ХХ ст.)» Н.Стоколос [13] та «Національне питання в політиці царизму у Правобережній Україні (кінець ХVІІІ – початок ХХ століття)» Н.Щербак [17]. Крім того, вартісним для нашого дослідження став науковий доробок О.Білобровець [1], О.Буравського [2-3], Ю.Хитровської [15]. Але, оскільки більшість дослідників, котрі студювали вказану проблему, розглядали її у загальних рисах, вона вимагає нового, більш докладного прочитання.

Мета і завдання дослідження. Метою даної наукової розвідки є з'ясування спрямованої етноконфесійної політики російського царату щодо Римо-Католицької Церкви в 30-ті рр. ХІХ ст. Завдання дослідження: проаналізувати імператорські укази і розпорядження того часу, що безпосередньо торкалися питань функціонування Римо-Католицької Церкви та дослідити заходи царату, спрямовані на обмеження її діяльності.

Політичні колізії Російської імперії першої третини ХІХ ст., зокрема повстання декабристів 1825 р., а згодом польське повстання 1830-1831 рр., відіграли важливу роль у трансформаціях внутрішньої політики російського імператора Миколи I (1825-1855). Вони вплинули на його ставлення до ліберальних ідей і зміцнили переконання у гострій необхідності здійснення цілеспрямованих політичних кроків саме силового характеру. Гарантією існуючого в імперії порядку, на переконання цього монарха, було зміцнення самодержавства через сувору централізацію управління [17, с. 229]. Відтак усі сили та засоби царату (армія, чиновництво, таємна поліція, а також духовенство) були задіяні у реалізації цього курсу. Політика тотального контролю та нагляду за всіма сферами суспільно-політичного життя в імперії, заходи по усуненню «неблагонадійних елементів» стали фундаментом консервативної внутрішньої політики російського самодержавства в період правління імператора Миколи I.

Показовими у цьому контексті є розпорядження самодержавної верхівки за квітень 1827 р., що вимагали від представників вищих соціальних станів Правобережжя підписання зобов'язання про їх неналежність до таємних організацій. У ньому, зокрема, наголошувалося на тому, що необхідність «відібрання від чиновників і дворян зобов'язання в неналежності їх до масонських лож та інших таємних товариств повинна бути розповсюджена і на шляхтичів, духовенство іноземних віросповідань і на купецтво перших двох гільдій» [4, арк. 1-1 зв.]. З огляду на таку настійливу вимогу губернських високопосадовців до різних соціальних верств Правобережжя, привертає увагу зміст «підписки», що від них вимагалася. У ній, зокрема, йшлося: «Я, що нижче підписався, даю цю підписку в тому, що я все своє життя ні до яких таємних товариств ні в Російській імперії, ні поза нею не належав, про існування їх, окрім за чутками про одне масонство не знав, про інші таємні товариства, ні від кого особливо не чув... в майбутньому ж ні до яких таких таємних товариств де б, і під якою б вони назвою не існували, належати і зносити з ними ні письмово, ні словесно... мати не буду» [4, арк. 3]. Така демонстрація пояльності вищих прошарків населення правобережних теренів до вказаних вимог імператорського двору пояснюється останньою тезою вказаної «підписки»: «...в іншому ж випадку... піддаю себе найсуровішому покаранню як Державний злочинець» [4, арк. 3]. Таким чином, порушення жорсткої регламентації суспільно-політичного життя, зокрема участь у відповідних організаціях розцінювалися царатом як державний злочин.

Апогеєм шовіністичної політики російського царя у релігійно-церковній сфері на Правобережній Україні стали обмеження функціонування Римо-Католицької Церкви, а також ліквідація Греко-Уніятської Церкви, існування якої заважало царському уряду завершити остаточно злиття цих теренів з Російською імперією. Його необхідними умовами поставали: ліквідація усякого натяку на самостійність і незалежність Церкви, уніфікація церковного життя, остаточно інкорпорація Церкви в державний апарат, радикальна русифікація краю. Царський уряд і підпорядкований йому Синод виявили повну солідарність у твердих намірах суттєво послабити вплив Апостольської Столиці на духовне життя населення, мінімізувати польські впливи на Правобережжі, отже – потенційну підтримку духовенством, підлеглим Риму, польського національно-визвольного руху [13, с. 30].

Відтак імперська політика Росії мала на меті не лише нівелювання національних особливостей та знищення національних культур народів, насамперед слов'янських, які опинилися під її владою, але й жорсткий контроль їх розвитку та функціонування. Не випадково саме в 30-ті рр. XIX ст. спочатку в освітньо-виховній, а згодом – і в інших галузях суспільного життя (зокрема і в релігійно-церковній) утверджується офіційна ідеологічна концепція миколаївської Росії, квінтесенцією якої стала виголошена графом С.С.Уваровим формула «Православ'я, Самодержавство, Народність» [16, с. 30].

У цій імперській триаді православ'ю відводилася роль засобу «обрусення» Правобережної України. Саме тому царатом і Синодом була інспірована політика тотального тиску на всі конфесії з метою включення їх у «національну релігію – православ'я». По суті, такі поняття, як «свобода совісті», «рівність релігій перед законом», були відкинуті як «заблудження». Православ'я оголошувалося «єдиною істинною релігією». Так, показовим у цьому контексті є висловлювання архієпископа Волинського Антонія, який у листі до підлеглого йому православного протоієрея І. Метельського, зазначав: «...необхідно Пастирям Церкви прищеплювати Православному народу, що хоча Римо-Католицька віра близька до істини, однак все ж не істинна; що древною та істинною вірою є лише віра Православна; що її однієї і потрібно триматися для спасіння своєї душі» [5, арк. 301].

10 червня 1830 р. набула чинності «височайша» резолюція «Про заборону людям Грекоросійського та Уніатського віросповідань наймитувати при Католицьких монастирях» [6]. Як вказувалося у цьому документі, численні випадки «спокушених» православних вірян римо-католицьким духовенством відбувалися за тісного спілкування між прислугою (православними) та її винаймачами. Так, зокрема, селянин З. Романов під час проведеного слідства стверджував, що, будучи православним, прийняв римо-католицизм, «знаходячись постійно при костелі для прислуги» [6, с. 511]. Дружини рекрутів Грушкова, Ігрушкова та Шкодова вказали, що «вони, до взяття їх черницями (бenedиктинками. – Авт.) в монастир для прислугування, прилучалися у Греко-Російських Священиків, але й знаходячись у монастирі, ходили, років 14 тому, до словід в Грекоросійську церкву; однак після того добровільно й без будь-якого запрошення почали відвідувати монастирський костел, і там у Римо-Католицького Ксьондза сповідувалися» [6, с. 511]. Таким чином, у ситуації співжиття з римо-католиками окрема частина православних переходила до віросповідання останніх. Викликана саме цим чинником, «височайша резолюція» від 10 червня 1830 р. мала на меті в майбутньому запобігти виникненню «сприятливих» обставин для «зведення» православних і греко-уніатських парафіян до «терпимого» в імперії римо-католицького віросповідання.

Ще одним із виявів великодержавної політики захисту і утвердження православ'я на теренах Правобережжя став сенатський указ «Про заборону Духовенству Римо-Католицького віросповідання, наворотити людей Православного віросповідання у свою віру» від 10 вересня 1830 р. [12]. У цьому урядовому документі містилося зокрема нагадування про те, що «багатьма Державними постановами суворо заборонено Римським Католикам шхилати і наворотити Православних людей у свою віру», а також наголошувалося про «неодноразово вже роблені Римо-Католицькому Духовенству підтвердження цієї заборони». Однак, як йшлося далі в указі Сенату, «з багатьох справ, що нині надійшли, відкривається, що зведення людей Панівної церкви в деяких містах до цього часу продовжуються як із боку білого Духовенства, так і Чернецтва обох статей...». Саме тому «Святійший Синод через Обер-Прокурора свого вимагав прийняття суворих заходів для утримання Римо-Католицького Духовенства від таких в майбутньому дій» [12, с. 27].

Як вказувалося в цьому документі, ще раніше російським урядом були вжиті «деякі» заходи «зادля приборкання свавілля в побудові Римо-Католицьких церков і каплиць серед Греко-Російських парафій» [12, с. 27]. В доповнення уже запроваджених заходів та «зadля кращого захисту як прав Панівної віри, так і самих рятівних постанов віротерпимості та обопільного спокою в Духовних паствах Греко-Російської і Римо-Католицької», уряд Росії ухвалив низку положень, що мали, на думку очільників Сенату, суттєво «скоригувати» та послабити процес переходу населення західних губерній імперії до римо-католицизму. По-перше, духовенству «терпимої в Росії Римо-Католицької віри» не лише заборонялося надавати православним особам духовні треби, але й «входить в будь-яке посередництво, зносини, рекомендації і клопотання про бажаних відступити від Православ'я» [12, с. 27]. За порушення цього «правила» духовна особа римо-католицького віросповідання мала бути усунена не лише з ввірної їй парафії, але й від духовної служби в будь-якому іншому місці. Відповідно до цього і настоятелів монастирів, «які наважаться на спокушання Православних, або допускать до цього підлеглих ім ченців» зазначеним сенатським указом передбачалося усувати від управління монастирями. Що стосується ченців, котрі виявилися б винними у «зведенні» православних парафіян, то їх відповідним розпорядженням заборонялося «допускати до посад настоятелів», а також «вбирати на які б то не було посади» [12, с. 27].

Крім того, вказана урядова інструкція торкалася й римо-католицьких чернечих училищ. Як зазначалося в ній, «неблагонадійні Ченці, котрі дозволяють собі спокушати учнів інших вір у Римо-Католицьку, повинні бути негайно звільнені з викладацької посади, з тим, щоб винні... не були допущені і до парафіяльної служби, навіть і до виконання духовних потреб для мирян, окрім випадків гострої необхідності» [12, с. 27-28]. Водночас, як випливає з цього сенатського указу, члени Римо-Католицьких духовних консисторій, «котрі будуть викриті в потуранні і в посередництві щодо спокушання від Православ'я», мали бути усунені з відповідних посад [12, с. 28]. Зрештою, аби запобігти не лише масовим «звabленням» православних парафіян римо-католицьким духовенством, але й загальмувати активність останнього у цьому процесі, вказане урядове розпорядження містило наступну вказівку: «якщо хтось із духовних, хто уже підлягав передбаченим... покаранням, знову наважиться спокушати кого-небудь з Росіян Православного Віросповідання, тоді його потрібно буде віддавати формальному вироку на підставі Височайшого указу 22 квітня 1794 року» [12, с. 28].

Жорсткі заходи російського уряду по радикальній зміні конфесійної обстановки в західному регіоні імперії наштовхнулися на протидію з боку місцевої шляхти, римо-католицького та почасти греко-уніатського духовенства, репрезентанти якого підтримували польський патріотичний рух. Його кульмінаційним виявом на Правобережній Україні на початку 30-х рр. XIX ст. стало польське повстання, у якому взяли участь 64 представники римо-католицького духовенства, 31–уніатського та 7–православного [2, с. 136]. Ю.Хитровська обстоює думку, що участь частини католицького й греко-уніатського духовенства в польському національно-визвольному русі була обумовлена кількома причинами: бажанням відродити незалежність і могутність Речі Посполитої, тобто громадянським патріотизмом, який підсилювався родинними зв'язками багатьох священнослужителів з польською шляхтою, а також політичними ускладненнями для Римо-Католицької Церкви після включення Правобережної України до складу православної імперії [15, с. 14].

Дошкульним ударом по католицьких позиціях на теренах Правобережної України після придушення польського повстання став імператорський указ «Про порядок призначення Римо-Католицьких Духовних на посади в Самогітії» від 11 березня 1832 р., котрим скасовувалося право ктиторства поміщиків Правобережжя [9]. У ньому зокрема наголошувалося на тому, «щоб Єпископ призначав Священиків, Настоятелів і Вікарних на парафії не інакше, як через зносини з Обласним Керівником, котрий наділений повною довірою Уряду» [9, с. 137]. Скасування давнього права ктиторства польських поміщиків-шляхтичів пояснювалося у цьому документі участю останніх у листопадовому повстанні 1830 р. та конфіскацією їх приватних володінь, які «повинні надійти у відання казни...», де права ктиторства по всій справедливості повинні перейти до казни, тобто держави. За вимогою самодержавної адміністрації єпархіальне керівництво Римо-Католицької Церкви мало з усією відповідальністю підійти до вибору кандидатів, «котрих характери і правила можуть служити запорукою їх благонадійності» [9, с. 138]. Зрештою, про те, що ліквідація права ктиторства на Правобережжя мала саме політичний підтекст, вказує наступна постанова царату: «На майбутнє вжити найсуворіший мір, аби Священики, як Настоятелі, так і Вікарні, у своїх повчаннях, що виголошуватимуться ними в церквах, не сміли навіть і в загальних висловлюваннях торкатися предметів політики» [9, с. 138]. Відтак «височайшею волею» російського самодержавства став нагляд цивільних структур імперії за діями римо-католицького духовенства, зокрема зібрання ними докладних відомостей про кандидатів на духовні посади, які б засвідчували їх благонадійність і лояльність.

Самодержавна адміністрація у своєму намірі сформувати віддане російському престолу римо-католицьке духовенство здійснювала низку взаємопов'язаних між собою кроків. Одним із них стала постанова уряду від 3 травня 1832 р. Згідно неї, духовні особи римо-католицького віросповідання, котрі призначалися на «такі посади, з якими поєднується керівництво або влада судова», повинні були давати перед цивільним керівництвом краю присягу на вірність служби [7]. Схожого підтексту набуло «височайше повеління» імператора Миколи I, висловлене в його іменному указі від 26 листопада 1832 р. Як зазначалося у цьому документі, «Государю Імператору благовогодно було повеліти, щоб Прелати, Каноніки та інші Римо-Католицькі Духовні, котрі мають за встановленням право носити дистинкційні хрести, носили на них... зображення Російського Імператорського герба» [11].

Однак якщо зазначені вище урядові постанови були дошкульними латинському кліру швидше у психологічному плані, безпосередньо торкалися їх особистих почуттів, то наступні дії прихильників жорсткого антикатолицького курсу стали значно боліснішими. Так, 19 липня 1832 р. набув чинності імператорський указ, що скасовував «деякі римо-католицькі монастирі» [10]. Головними причинами їх ліквідації були постійне зменшення кількості ченців, а

також погане управління монастирським майном, що призводило до їх збідніння і навіть розорення. Безумовно, вказані обставини функціонування окремих римо-католицьких чернечих обителей дійсно вимагали радикальних заходів щодо їх виправлення, і, на перший погляд, імператорський двір Росії демонстрував невіддільну небайдужість до проблем «терпимої» Римо-Католицької Церкви. Однак у документі міститься інформація, що змушує сумніватися в цьому. По-перше, водночас із монастирями з малою кількістю населеників, ліквідовувалися, як зазначалося в документі, й ті, «що знаходяться посеред поселень Греко-Російських і Греко-Уніатських і котрих ченці в парафіях чужого їм Віросповідання не можуть бути потрібні ні для яких духовних потреб» [10]. По-друге, закриті римо-католицькі монастирі вказаним указом передбачалося перетворити у православні парафіяльні церкви, а їхні нерухомі маєтки та іншу власність (фільтарки, орну землю, луки, лісові угіддя, поселення з селянами та капітали) передати в управління казни для того, щоб ці доходи були спрямовані на відкриття парафіяльних училищ. Загалом у західному регіоні імперії було закрито 191 із 305 раніше діючих римо-католицьких та греко-уніатських монастирів, на Правобережжі було ліквідовано 61 католицький монастир, у тому числі на Волині – 35, Поділлі – 19 і Київщині – 7. Залишалися діючими 25 монастирів (у Волинській губернії – 18, Подільській – 5 і Київській – 2). Унаслідок цього державна казна поповнилася монастирськими капіталами на суму 1.106.765 руб. сріблом. У маєтках монастирів, які передбачалося закрити згідно цього указу в західних губерніях, налічувалося 13.098 ревських душ кріпаків. З них на Правобережній Україні в державну казну перейшли маєтки з 4.317 ревськими душами селян: на Волині – 2.339, Поділлі – 1.251, Київщині – 727 душ [3, с. 160-161]. Отже, вищезазначеним указом істотно обмежувалася власність чернечого римо-католицького духовенства, помітно скорочувалася чисельність латинських монастирів, значно збільшувалася кількість православних церков і парафіяльних училищ, що забезпечувало домінування Російської Православної Церкви на Правобережній Україні.

Таким чином, суспільно-політичні катаклізми в Російській імперії першої половини XIX ст. (повстання декабристів 1825 р. і польське повстання 1830-1831 рр.) та гостра необхідність стримування поширення ліберальних рухів стали поштовхом до суттєвих коректив урядового курсу царату, зокрема, посилення репресивно-адміністративних заходів, спрямованих на послаблення позицій Римо-Католицької Церкви в західному регіоні імперії. Їх виявами стали: помітне скорочення римо-католицьких чернечих осередків, істотне обмеження власності римо-католицького духовенства, жорстка регламентація діяльності латинської ієрархії та кліру. Реалізація комплексу цілеспрямованих антикатолицьких заходів самодержавства суттєво підірвала позиції Римо-Католицької Церкви на Правобережжі. Внаслідок нерівних політичних змагань з абсолютистською владою, римо-католицьке духовенство втратило колишню політичну вагу і на загал підкорилося великоімперській силі.

Джерела та література

1. Білобровець О. Антипольські заходи царату в контексті політики русифікації на території Правобережної України (друга половина XIX – початок XX ст.) / Ольга Білобровець // Мандрівець. – 2005. - №3. – С.31-34.
2. Буравський О. Римо-католицьке духовенство Правобережної України в польському національно-визвольному русі (кінець XVIII – перша чверть XIX ст.) / О.Буравський // Українське релігієзнавство. – 2010. - №53. – С.134-142.
3. Буравський О. Римо-католицьке духовенство Правобережної України в умовах репресивної політики російського самодержавства в 30-х рр. XIX ст. / О.Буравський // Українське релігієзнавство. – 2010. - №54. – С.158-166.
4. Державний архів Волинської області (далі – ДАВО). – Ф.382. – Оп.2. – Спр.427. Предписания консистории и рапорты деканов об обязательствах священников не принимать участия в тайных обществах.
5. ДАВО. – Ф.35. – Оп.1. – Спр.14. Указы всероссийского самодержца о разрешении зачисления лиц римско-католического исповедания к православной церкви.
6. Высочайшая резолюция на положение Комитета Министров «О запрещении людям Грекороссийского и Униатского исповеданий вступать в услужение при Католических монастырях» от 10 июня 1830 г. // Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. - СПб., 1831. - Т.VI. Отделение первое. - №3707. – С.510-512.
7. Высочайшее утвержденное мнение Государственного Совета «О приводе к присяге на верность служб лиц Католического Духовенства, назначаемых к таким должностям, с коими соединяется начальство или власть судебная» от 3 мая 1832 г. // ПСЗРИ. Собрание второе. – СПб., 1831. - Т.VI. Отделение второе. - №5319. – С.241.
8. Історія релігії в Україні : У 10 т. // Редкол. : А.Колодний (голова) та ін. – К. : Український Центр духовної культури, 1996-1999. – Т.3. Православ'я в Україні / За ред. А.Колодного, В.Климова. – 1999. – 560 с.
9. Імператорський указ, объявленный Римско-Католической и Греко-Униатской Духовным Коллегиям Министром Внутренних Дел «О порядке определения Римско-Католических Духовных к должностям в Самогитии» от 11 марта 1832 г. // ПСЗРИ. Собрание второе. – СПб., 1831. - Т.VI. Отделение второе. - №5225. – С.137-138.
10. Імператорський указ, объявленный Гражданским Губернатором Министром Внутренних Дел «Об упразднении некоторых Римско-Католических монастырей» от 19 июля 1832 г. // ПСЗРИ. Собрание второе. – СПб., 1831. - Т.VI. Отделение второе. - №5506. – С.507-510.
11. Імператорський указ, объявленный Начальникам Западных Губерний Министром Внутренних Дел «О приеме людей в Римско-Католические Семинарии, Монастыри, доставления списков о Духовенстве Гражданскому Начальству и о динкториальных крестах» от 26 ноября 1832 г. // ПСЗРИ. Собрание второе. – СПб., 1831. - Т.VI. Отделение второе. - №5773. – С.863-864.
12. Сенатский указ «О восприятии Духовенства Римско-Католического исповедания, обращать людей Православного исповедания в свою веру» от 10 сентября 1830 г. // Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. - СПб., 1831. - Т.VI. Отделение второе. - №3908. – С.27-28.
13. Стоколос Н.Г. Конфесійно-етнічні трансформації в Україні (XIX – перша половина XX ст.) : Монографія / Надія Георгіївна Стоколос. – Рівне : РІС КСУ – ППФ «Ліста-М», 2003. – 480 с.
14. Стоколос Н.Г., Шеретюк Р.М. Драма Церкви (До історії скасування Греко-Уніатської Церкви в Російській імперії та використання її духовно-культурних надбань) : Монографія / Надія Стоколос, Руслана Шеретюк. – Рівне : ПП ДМ, 2011. – 320 с.
15. Хитровська Ю.В. Громадянсько-політична позиція духовенства Правобережної України наприкінці XVIII – середині XIX ст. (в контексті церковної політики самодержавства) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 09.00.11 «Релігієзнавство». – К., 2001. – 20 с.
16. Шеретюк Р. Вплив внутрішньої політики Миколи I на духовно-культурне життя Правобережної України / Руслана Шеретюк // Університет. – 2011. - №3. – С.29-37.
17. Щербак Н.О. Національне питання в політиці царизму у Правобережній Україні (кінець XVIII – початок XX століття) : Монографія / Надія Олександрівна Щербак. – К. : ПЦ «Ризографіка», 2005. – 616 с.

УДК 94:070.13/14(477)

Щербак Надія, Щербак Ніна

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНЗУРИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ. В УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

В статті показано зміну структури та особливості діяльності органів цензури в українських губерніях у зазначений період.

Ключові слова: книгодрукування, статут, цензура, цензурна реформа, цензурний комітет.

В статті указаны изменения структуры и особенности деятельности органов цензуры в украинских губерниях в указанный период.

Ключевые слова: книгопечатание, статут, цензура, цензурная форма, цензурный комитет.

The article represents the change of structure and peculiarities of activities of body of censorship in Ukrainian provinces of the mentioned period.

Key words: book-printing, statute, censorship, censored form, censure Committee.

Актуальність зазначеної проблеми полягає, передусім, у тому, що дослідження особливостей цензурної політики та механізмів її реалізації, які ставили за мету обмежити висвітлення «українського питання» у тогочасних засобах масової інформації й таким чином унеможливити зростання його впливу на громадську думку, дозволить істотно розширити наукові знання про політику російського самодержавства в українських губерніях.

Зазначимо, що цензурна політика в імперській Росії керувалась цензурним законодавством і не відзначалась послідовністю. Часи посиленого політичного і цензурного контролю змінювались періодами його тимчасового послаблення, що пояснювалось зміною характеру внутрішньої політики і міжнародної ситуації. Зокрема, у лютому 1848 р., при отриманні перших повідомлень про революції в країнах Західної Європи, уряд Миколи I ввів надзвичайні заходи для нагляду за друком. Почалася, за словами М.Лемке, «епоха цензурного терору» [3, с. 225].

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ТА КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Федоришин Микола ПЕРЕСОПНИЦЬКИЙ РУКОПИС НА ШЛЯХУ ДО ІВАНА МАЗЕПИ	3
Самчук Роман ПЕРЕСОПНИЦЬКЕ ЄВАНГЕЛІЄ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ XVI ст.	4
Чекурков Василь ГОНЧАРНІ КЛЕЙМА НА ПОСУДІ ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ ДОБИ	6
Петраускас Римвидас МЕЖДУ ВИЛЬНЮСОМ И КИЕВОМ: ЛИТОВСКИЕ ВЕЛЬМОЖИ ВО ГЛАВЕ КИЕВСКОГО ВОЕВОДСТВА В XV–НАЧАЛЕ XVI вв.	9
Блануца Андрій МАЄТКОВІ СТАТКИ УКРАЇНСЬКОГО КНЯЗЯ XVI СТ. ЗА ДАНИМИ ІНВЕНТАРЯ 1558 РОКУ	10
Степанов Дмитрій «ОБЩЕРУССКОЕ» И АВТОНОМИСТСКОЕ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОТОНАЦИОНАЛЬНОГО САМОСОЗНАНИЯ УКРАИНСКОЙ ЭЛИТЫ В СЕРЕДИНЕ – ТРЕТЬЕЙ ЧЕТВЕРТИ XVII в.	12
Васильєва Ольга ГОСПОДАРІ БАТУРИНСЬКОГО ЗАМКУ ТА ГЕТЬМАНСЬКОГО ДВОРУ 1 (1687-1734 pp.)	17
Засипко Мар'яна СОЦІАЛЬНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ СЕЛЯНСЬКОГО СТАНУ ЗА ПРАВЛІННЯ Д. АПОСТОЛА	21
Синяк Іван КОМПЕТЕНЦІЯ ВІЙСЬКОВОЇ КАНЦЕЛЯРІЇ ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО В ПЕРІОД НОВОЇ СІЧІ	23
Лещенко Альона ЗНАЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФРАНЦУЗЬКОЇ АРИСТОКРАТІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я (кн. XVIII – поч. XIX ст.)	25
Кізлова Антоніна МОЩІ СВ. СЦМЧ. МАКАРІЯ У ДУХОВНОМУ ЖИТТІ КИЯН (КІНЕЦЬ XVIII – ПОЧАТОК XX ст.)	28
Шеретюк Руслана АНТИКАТОЛИЦЬКИЙ ВЕКТОР ЕТНОКОНФЕСІЙНОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЙСЬКОГО САМОДЕРЖАВСТВА НА ТЕРЕНАХ ПРАВОБЕРЕЖЖЯ 30-х pp. XIX ст.	30
Щербак Надія, Щербак Ніна ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНЗУРИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX ст. В УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ	32
Казначєєва Людмила СУСПІЛЬНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ 1861 р. – ПОЧАТКУ XX ст. ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ДВОРЯНСТВА	35
Івчик Наталія ПОВСТАННЯ 1863–1864 pp. ТА ЗАХОДИ ВЛАДИ, СПРЯМОВАНІ НА ПОСЛАБЛЕННЯ ПОЛЬСЬКОГО ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ	39
Постольник Ігор ОБРАЗ ПАНСЬКОЇ ВЛАДИ В СВІТОГЛЯДІ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНИНА (ЗА ЕТНОГРАФІЧНИМИ МАТЕРІАЛАМИ 1860-Х-1870 pp.)	41
Прищепа Олена КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ ЗАХОДИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА МІСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIX – ПОЧАТОК XX ст.)	44
Ленченко Федір ЗАРОДЖЕННЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ КИЇВСЬКОГО ТОВАРИСТВА СПОЖИВАЧІВ (1868-1873 pp.)	46
Шмид Олександр РОЛЬ ПІДДАНСТВА В КОЛОНІЗАЦІЙНОМУ РУСІ НІМЦІВ ТА ЧЕХІВ НА ВОЛИНІ ПОРЕФОРМЕННОГО ПЕРІОДУ	48
Безлуцька Олена ЕПІДЕМІЇ У НОВОРОСІЙСЬКОМУ КРАЇ НАПРИКІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ ТА БОРОТЬБА З НИМИ	50

Потапенко Максим НАЦІОНАЛЬНЕ САМОВРЯДУВАННЯ У ПОЛЕМІЦІ ПОЛЬСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ СИЛ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ В 1917 РОЦІ	52
Скальський Віталій МОЛДОВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ГРОМАДА В УКРАЇНІ ПЕРІОДУ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ (1917-1918 рр.)	55
Щербак Надія ІВАН ОГІЄНКО І БОРТЬБА ЗА ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В УМОВАХ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917-1920 рр.)	57
Кукса Алексадр БЕЛОРУССКО-УКРАИНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ ПЕРИОДА УКРАИНСКОЙ ДИРЕКТОРИИ (ДЕКАБРЬ 1918-1919 гг.)	59
Кузьмин Роман РЕПРЕСИВНА ПОЛІТИКА ГАЛИЦЬКОЇ НАДЗВИЧАЙНОЇ КОМІСІЇ (СЕРПЕНЬ-ВЕРЕСЕНЬ 1920 р.)	61
Сезін Сергій КОНЦЕНТРАЦІЙНІ ТАБОРИ КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В 1920-1922 РОКАХ. ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПОЛТАВСЬКОГО ОБЛАСНОГО АРХІВУ	65
Іценко Олександр ФЕНОМЕН «ОБНОВЛЕНСТВА» В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВОСЛАВ'І 20-х рр. ХХ ст.	68
Синяк Степан ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКИХ ПАРАМІЛІТАРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ВОЛИНСЬКОГО ВОЄВОДСТВА У 1921-1939 рр. (НА ПРИКЛАДІ СОЮЗУ ОСАДНИКІВ)	70
Лазуренко Валентин ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОГО КЕРІВНИЦТВА ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В РОКИ НЕПУ ЗАМОЖНОГО СЕЛЯНСТВА УКРАЇНИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЮ ТЕХНІКОЮ ТА ЗНАРЯДДАМИ ПРАЦІ	73
Бернацький Віктор АНТИРАДЯНСЬКІ НАСТРОЇ НАСЕЛЕННЯ ВОЛИНО-ЖИТОМИРСЬКОГО РЕГІОНУ У РЕЛІГІЙНИХ ВИЯВАХ 1930-х рр.	76
Галай Микола УКРАЇНСЬКЕ СЕРЕДНЄ ШКІЛЬНИЦТВО У 1932 – 1939 РОКАХ В КОНТЕКСТІ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ	78
Гуменюк Оксана ЗМІНИ У ПОБУТІ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ (ВЕРЕСЕНЬ 1939- ЧЕРВЕНЬ 1941 рр.)	81
Карпуніна Тетяна ЗАХІДНІ ЗЕМЛІ УКРАЇНИ У ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИХ ПЛАНАХ НІМЕЧЧИНИ ТА СРСР НАПЕРЕДОДНІ ТА НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	83
Фанигін Юрій ДО ПИТАННЯ ПРО АРХЕОЛОГІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ О.В. БОДЯНСЬКОГО В 1941 - 1943 рр.	86
Заболотна Тетяна НАСТРОЇ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ ТА ЙОГО СТАВЛЕННЯ ДО ОКУПАЦІЙНОЇ ВЛАДИ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ КИЄВА)	88
Білоус Олександр БОЙОВІ ЛИСТКИ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦЗАГОНУ НКДБ СРСР «ПЕРЕМОЖЦІ»	91
Рендюк Теофіл ЩОДО РУМУНСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ У 1941-1944 РОКАХ	93
Пилипович Тарас УЧАСТЬ УКРАЇНЦІВ У СКЛАДІ АРМІЇ ГЕНЕРАЛА АНДЕРСА (2-ГО ПОЛЬСЬКОГО КОРПУСУ) В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	97
Абрамчук Катерина ВИКОРИСТАННЯ ПРЕСИ У ПРОВЕДЕННІ ОКУПАЦІЙНОЇ ВЕРБУВАЛЬНОЇ ПРОПАГАНДИ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ ВОЛИНИ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (НА МАТЕРІАЛАХ ГАЗЕТИ «DEUTSCHE UKRAINE-ZEITUNG»)	99
Самборський Євгеній СПІВПРАЦЯ ПОЛЯКІВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ З РАДЯНСЬКИМИ КАРАЛЬНО-РЕПРЕСИВНИМИ ОРГАНАМИ (1944–1946 рр.)	102
Капітан Лариса ІДЕОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ЛІКВІДАЦІЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В ЗАКАРПАТТІ (ПОВОСННИЙ ПЕРІОД)	105

Бойко Вікторія АТОМНЕ ПИТАННЯ ТА ПИТАННЯ РОЗЗБРОЄННЯ В ООН: УЧАСТЬ УРСР	109
Ларькіна Людмила ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ПІДґРУНТЯ ПО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КУЛЬТУ У 60-ті рр. ХХ СТОЛІТТЯ	111
Юрій Шугайло НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ В УРСР У ДОБУ «ХРУЦОВСЬКОЇ ВІДЛИГИ»	113
Конопка Володимир ОБЖИНКОВИЙ ВІНОК НА ТЕРЕНАХ ВОЛИНИ ТА ПОДІЛЛЯ: СПЕЦИФІКА ПОБУТУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ (НА МАТЕРІАЛАХ ПОЛЬОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 2007-2011 рр.)	115
Кузьмич Микола ЛЕГКА ТА ХАРЧОВА ПРОМИСЛОВІСТЬ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 1950-х – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1960-х рр.	118
Середюк Марія МУЗИЧНЕ І ФЕСТИВАЛЬНЕ ЖИТТЯ ПОЛЬСЬКОЇ МЕНШИНИ В УКРАЇНІ У 1991-2009 рр.	120
Нижня Ольга ПРОБЛЕМИ МІЖКОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВОСЛАВ'І ТА ПОШУК ШЛЯХІВ ЇХ ПОДОЛАННЯ	123
Кузьбіда Малгожата ДЕМОКРАТІЯ ПО-УКРАЇНСЬКИ. БОРОТЬБА ЗА СВОБОДУ ЗМІ ЯК ЯСКРАВЕ ПІДТВЕРДЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ НА УКРАЇНІ	125
Ващенко Олена СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ У АМЕРИКАНСЬКІЙ ПРОЕКЦІЇ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ	127
Фурса Алла УКРАЇНА – ГРУЗІЯ: ПОЛІТИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СПІВРОБІТНИЦТВА (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ ст.)	131
Круглик Катерина ДИНАМІКА РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ПРАВОСЛАВ'Я УКРАЇНИ В КОМПІЛЯТИВНОМУ ПОРІВНЯЛЬНОМУ ЗРІЗІ	134
Давидчук Сергій УКРАЇНО-ІЗРАЇЛЬСЬКІ ГУМАНІТАРНІ ЗВ'ЯЗКИ (2006-2011 рр.)	136
Безкоровайна Ольга ПРОБЛЕМА ОСОБИСТІСНОГО САМОТВЕРДЖЕННЯ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ	138
Сойчук Руслана РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ НАЦІЇ ТА НАЦІОНАЛІЗМУ	141
РОЗДІЛ II. ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ В СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ	
Cernenchi Eugen A MOLDAVIAN DIPLOMAT FROM THE XVI-TH CENTURY – NICOLAE BURLĂ	145
Gizicki Wojciech SECURITY - A BASIC HUMAN NEED	145
Дудко Владислав СОЦІАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ РЕГУЛЯРНИХ ВІЙСЬК AUXILIA ТА ЇХ СПРИЙНЯТТЯ У РИМСЬКОМУ ВІЙСЬКУ ЗА ЧАСІВ ПРИНЦИПАТУ (31 р. до н. е.–284 р. н. е.)	147
Лысенко Владислав К ИСТОРИИ КУЗНЕЧНОЙ СВАРКИ	149
Уваров Игорь ОСОБЕННОСТИ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ ЯГЕЛЛОНОВ В ОТНОШЕНИЯХ С КРЫМСКИМ ХАНСТВОМ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XV – НАЧАЛЕ XVI вв.	152
Троян Сергій ПІВДЕННОНІМЕЦЬКЕ КУПЕЦТВО В ЛАТИНСЬКІЙ АМЕРИЦІ: КОЛОНІЗАЦІЯ І ПІДПРИЄМНИЦТВО У XVI ст.	154
Лучанін Сергій РОЛЬ ПОСТАТІ РОСІЙСЬКОГО ЦАРЯ ПЕТРА I У ФОРМУВАННІ ДУХУ МОСКОВІЇ НА ПОЧАТКУ XVIII СТОЛІТТЯ	157
Дорофеев Денис АНТИАМЕРИКАНИЗМ ВО ФРАНЦИИ: ИСТОРИЯ И СОСТОЯНИЕ	158

Трофімук Тетяна РЕКРУТСЬКІ НАБОРИ ЄВРЕЇВ У БАТАЛЬЙОНИ ВІЙСЬКОВИХ КАНТОНІСТІВ У РОСІЙСЬКІЙ АРМІЇ ХІХ СТ.: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ	162
Тарасюта Катерина ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОВІДНОСИН КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ТА ФРАНЦУЗЬКОЇ ВЛАДИ В ІСПАНІЇ У 1808–1814 РР.	165
Василюк Анастасія ВІД «СОКОЛА» ДО «ПІОНЕРА»	167
Варжель Надія ІНТЕЛІГЕНЦІЯ ЯК СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ФЕНОМЕН РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ	170
Біла Олена ПОЛІТИКА КОЛОНІЗАЦІЇ НІМЕЦЬКОЇ ІМПЕРІЇ НА ПОЛЬСЬКИХ ЗЕМЛЯХ: ЗЕМЕЛЬНЕ ПИТАННЯ (1894-1914 рр.)	171
Венгер Наталія НІМЕЦЬКЕ ПИТАННЯ В СВІТОГЛЯДІ ТА ПОЛІТИЦІ П. А. СТОЛИПІНА: АПРОБАЦІЯ ВЛАДОЮ	173
Постоловський Руслан ПОЛІТИЧНІ МІФИ ПЕРШОЇ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ АМЕРИКАНСЬКОГО ІСТОРИКА АНДРЕА ОРЗОФФ, ДАТСЬКОГО ІСТОРИКА ПЕТЕРА БУГТЕ ТА РОСІЙСЬКОГО ІСТОРИКА ОЛЕКСАНДРА БОБРАКОВА-ТИМОШКІНА	180
Соловйов Віталій ОСТАННІЙ ПЕРІОД ІСНУВАННЯ РУМУНСЬКОГО ФРОНТУ: НАЦІОНАЛІЗАЦІЯ, ДЕМОБІЛІЗАЦІЯ ТА ЛІКВІДАЦІЯ	184
Івашко Юлія ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В БІЛОРУСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (ГРУДЕНЬ 1918 – СІЧЕНЬ 1919 рр.)	187
Сидорик Надія ЄВАНГЕЛІСТСЬКА ЦЕРКВА ТА ЇЇ МІСЦЕ У ЖИТТІ НІМЦІВ ПОЛЬЩІ (1919 – 1939 рр.)	190
Чорненький Роман ПОВСЯКДЕННА ВИРОБНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЯКІВ СТАНИСЛАВОВА У 1921-1939 рр.	192
Венгер Альберт ВИСВІТЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ ІІ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ НА «СХІДНИХ КРЕСАХ» В МАТЕРІАЛАХ ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ	195
Іванченко Оксана РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЇ ХОРВАТСЬКОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ УСТАШІВ (1929 – 1941 рр.)	197
Мигун Дмитрій ПОПЫТКИ СССР СОЗДАТЬ «СИСТЕМУ КОЛЛЕКТИВНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ» В ЕВРОПЕ И ОТНОШЕНИЯ С ГЕРМАНИЕЙ	198
Сай Галина ОСОБЛИВОСТІ ПОЛЬСЬКО-ЄВРЕЙСЬКИХ ВЗАЄМИН У ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	200
Матлай Любава ПЕРЕХІД ВІД МІЖНАРОДНОЇ ІЗОЛЯЦІЇ ДО АКТИВНОЇ УЧАСТІ ІСПАНІЇ У РЕГІОНАЛЬНІЙ ТА СВІТОВІЙ ПОЛІТИЦІ ЗА ПЕРШИХ ПІСЛЯФРАНКІСТСЬКИХ УРЯДІВ (1976-1982 рр.)	203
Клочак Олег ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ПАПИ ІВАНА ПАВЛА ІІ ТА ЙОГО РОЛЬ У ЗЛАМІ КОМУНІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ У ЦЕНТРАЛЬНІЙ ТА СХІДНІЙ ЄВРОПІ	206
Санжаревський Олег ВСТАНОВЛЕННЯ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ РЕСПУБЛІКОЮ БІЛОРУСЬ ТА РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ	208
Мартинчук Інна ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕРШОГО ПРЕЗИДЕНТА СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ М. КОВАЧА	210
Білянський Олег СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТСТВА В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА (ГРУДЕНЬ 1995 р. – ЖОВТЕНЬ 2000 р.): КОНСТИТУЦІЙНИЙ, ПОЛІТИЧНИЙ ТА СУСПІЛЬНИЙ АСПЕКТИ	212
Горобець Ігор РИНОК ЗБРОЇ ІСЛАМСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ІРАН	215
Гайдукевич Анастасія РОЛЬ І МІСЦЕ СТЕРЕОТИПІВ У СУЧАСНИХ РОСІЙСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИНАХ	217

Соловей Петро НАПРУЖЕНА СИТУАЦІЯ В АФГАНІСТАНІ ЯК ЧИННИК МІЖНАРОДНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	220
Киридон Алла КОСМОПОЛІТИЧНИЙ ПРОЕКТ У.БЕКА І КОНСТРУЮВАННЯ «НОВОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ» В ЄВРОПІ	222

РОЗДІЛ III. ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО

Прищепя Богдан ПОГОРИНСЬКІ МІСТА В ЕПОХУ КИЇВСЬКОЇ РУСИ	226
Герасименко Олександр МІЖЕТНІЧНІ ПРОЦЕСИ У МІСТАХ ВОЛИНИ XVI – XVIII СТОЛІТЬ	228
Тимочко Ірина ПРОВІДНІ ПЕРЕДУМОВИ ПРОСВІТНИЦЬКО-ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВОСЛАВНИХ БРАТСТВ ВОЛИНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIX – ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ)	231
Цецик Ярослав ВИБОРИ ДО I ТА II ДЕРЖАВНИХ ДУМ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В ОСТРОЗЬКОМУ ПОВІТІ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ	233
Переходько Наталія ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРЕЙСЬКИХ МЕДИЧНИХ ОСЕРЕДКІВ У РІВНОМУ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1921–1939 рр.)	235
Михальчук Роман РЕЄСТРАЦІЯ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЄВРЕЇВ РІВНЕНЩИНИ ЯК ПІДГОТОВЧИЙ ЕТАП У ВИРІШЕННІ «ЄВРЕЙСЬКОГО ПИТАННЯ»	237
Кравчук Дмитро МЕМУАРИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ РАДЯНСЬКОГО ПАРТИЗАНСЬКОГО РУХУ НА РІВНЕНЩИНІ У 1941-1944 рр.	241
Булига Ірина ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ХРИСТІЯНСЬКИХ КОНФЕСІЯХ ВОЛИНИ ПІД ВПЛИВОМ РЕЛІГІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦИСТСЬКОЇ ВЛАДИ	244
Доброчинська Валентина ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА «ЖІНОЧА СЛУЖБА УКРАЇНІ» НА ВОЛИНІ У ПЕРІОД ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	246
Мухаровська Анна ЛЮДСЬКІ ВТРАТИ М. РІВНОГО У ВЕЛИКІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ВІЙНІ	249
Павлюк Олена РЕПРЕСИВНА ПОЛІТИКА СОВЕТСЬКОЇ ВЛАДИ НА ТЕРИТОРІЇ РІВНЕНЩИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 40-Х ПОЧАТКУ 50-Х РР. XX СТ.	252
Ісічук Тетяна ВПЛИВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НА КОНФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК РІВНЕНЩИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ 40 – ПОЧАТКУ 60-Х РР. XX СТ.	254
Чура Василь РІВНЕНСЬКИЙ ОБКОМ КПУ В УМОВАХ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО ВІДРОДЖЕННЯ НАПРИКІНЦІ 80-Х РР. XX СТ.	257
Біляковський Петро ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ЗАСУХИ В НАРОДНИХ УЯВЛЕННЯХ ВОЛИНЯН (НА МАТЕРІАЛАХ ПОЛЬОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 2005-2008 рр.)	259

РОЗДІЛ IV. ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО, ІСТОРИОГРАФІЯ ТА СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

Вашук Дмитро МІСТО РІВНЕ У ДОКУМЕНТАХ ЛИТОВСЬКОЇ МЕТРИКИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ 29-Ї КНИГИ ЗАПИСІВ)	262
Безпалько Владислав ШЛЯХЕТСЬКИЙ МАЄТОК НА ВОЛИНІ ОСТАННЬОЇ ЧВЕРТІ XVI СТ. У СВІТЛІ ФІСКАЛЬНО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ	265
Гончар Ольга НА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ ПЕРЕХРЕСТІ (МИКОЛА КОСТОМАРОВ ТА МАРКО КРОПИВНИЦЬКИЙ)	266

Березовський Олег УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПАРТІЯ В ДОРАДЯНСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ	268
Сова Андрій ПЕЧАТКИ ПЛАСТОВИХ КУРЕНІВ НА ВОЛИНІ У 1920-х рр.	270
Долганов Петро УКРАЇНСЬКИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД: ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	273
Постельжук Олександр КОНЦЕПТ УГОДОВСТВА У ПРАЦЯХ СУЧАСНИКІВ МІЖВОЄННОЇ ДОБИ	278
Багрій Тетяна СУЧАСНА ЧЕСЬКА ІСТОРИЧНА НАУКА ПРО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ МІЖВОЄННОЇ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ (1918 – 1938 рр.).	281
Дебенко Василь, Кобильник Роман АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІДНОСИН ХХ СТОЛІТТЯ В СУЧАСНІЙ РОСІЙСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ	284
Бунечко Сергій НАЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПОЛЬЩІ 1918–1939: ЗАХІДНА ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ	286
Рябчикова Фаїна ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МУЗЕЙНИХ ЗАКЛАДІВ У НАУКОВОМУ ДОРОБКУ В. КРАВЧЕНКА (1920–1931 рр.)	289
Ладига Олександр СУЧАСНА ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ УЧАСТІ СЛОВАЦЬКИХ ВІЙСЬК У БОЯХ НА СХІДНОМУ ФРОНТІ (1941 – 1944 рр.)	292
Нечипорук Олена О. М. АПАНОВИЧ: «БЕРЕГІНЯ КОЗАЦЬКОЇ СЛАВИ»	294
Jusupović Adrian AUTORYTET W TEKŚCIE HISTORYCZNYM	296
Науменко Мирослава УКРАЇНСЬКО-АЗЕРБАЙДЖАНСЬКЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ (СТУПІНЬ НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ)	298
Осаволюк Юлія СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ГРУШЕВСЬКІАНА (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)	301
Циганчук Анатолій, Циганчук Ксенія ПРО ІСТОРИЧНУ СВІДОМІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	304
Полович Олег ІСТОРІЯ ПОВСЯКДЕННОСТІ ЯК ПРОГРЕСИВНИЙ НАПРЯМ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ	306
Білявцева Ольга УКРАЇНСЬКЕ ПРАВОСЛАВ'Я ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	308
Грипич Світлана СПІВПРАЦЯ МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ (РІВНЕНСЬКА ФІЛІЯ) ІЗ НАУКОВОЮ БІБЛІОТЕКОЮ РДГУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ПЕРШОЇ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ЛІТНЬОЇ ШКОЛИ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА	311
Троян Сергій НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ У МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИНАХ : СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ІСТОРИЧНА ВІЗІЯ	313
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	314
ЗМІСТ	317

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

Наукові записки РДГУ

Випуск 22

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники. Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Відповідальний за підготовку збірника до видання – **В.М. Шеретюк**

Комп'ютерна верстка – **В. Б. Самсонюк, В. Ю. Кравчук**

Обкладинка – **Г. В. Волохов**

Підписано до друку 25.11.2011 р. Папір офсетний. Гарнітура Arial Narrow.
Наклад 300. Обліково-видавничих аркушів 31,7. Замовлення №108/1

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
ПП Самборський І.О.
33028, м. Рівне, вул. Толстого, 3, тел. (0362) 22-41-20

А–43 **Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії:** Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 22. – Рівне: РДГУ, 2011. – 324 с.

ББК 63.3(4Укр)
УДК 94(477)

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2011